

Nova radikalna ljevica u Latinskoj Americi

Lidija Kos-Stanišić

**Ljevica je danas na vlasti u
deset država Latinske Amerike:**

**Argentini, Boliviji, Brazilu,
Ekvadoru, El Salvadoru, Gvatemali,
Nikaragvi, Paragvaju, Urugvaju i
Venezueli**

Suvremena Latinska Amerika živi je laboratorij društvenih i političkih promjena. Dokazi za tu tvrdnju jesu i "skretanje ulijevo" toga američkog podkontinenta i dolazak na vlast "nove ljevice" u mnogim zemljama. Trend je počeo u Venezueli 1998. kada je na slobodnim i poštenim izborima pobijedio Hugo Chavez. Slijedio je Čile gdje je 2000. kao predsjednički kandidat koalicije Concertacion pobijedio ljevičar Ricardo Lagos. Lijeve političke opcije u Latinskoj Americi bile su na vrhuncu 2008. kada su ljevičari bili na vlasti u jedanaest od dvadeset država regije. No nakon deset godina vladavine socijalista u Čileu se 2010. desnica vratila na vlast. Ljevica je danas na vlasti u deset država Latinske Amerike: Argentini, Boliviji, Brazilu, Ekvadoru, El Salvadoru, Gvatemali, Nikaragvi, Paragvaju, Urugvaju i Venezueli.

Radikalna i umjerena ljevica u Latinskoj Americi

U ovom ću tekstu pokušati odgovoriti na pitanja zašto je tako, to jest zašto je većina Latinoamerikanaca dala svoj glas ljevičarima. Uspon ljevice može se objasniti nezadovoljstvom birača kvalitetom demokracije u kojoj su živjeli, povećavanjem stupnja siromaštva i nejednakosti, razočaranjem demokratskim institucijama, osobito političkim strankama, nemogućnostima stvaranja odgovarajućih mehanizama participacije, reprezentacije i odgovornosti, te unutarnjim i vanjskim političkim posljedicama globalizacije (Arnson, 2007). Dva desetljeća poslušnog

provođenja politike "vašingtonskog konsenzusa" nisu donijela očekivane rezultate, što je uzrokovalo veliko nezadovoljstvo neoliberalističkom politikom latinskoameričkih predsjednika desnog centra. Stoga je Latinska Amerika u 21. stoljeću odlučila dati šansu lijevim političkim opcijama. Dodatni vjetar u leđa ljevici bila su i zbivanja u Europi i SAD-u gdje su sve više jačali pokreti i skupine koji su dovodili u pitanje ispravnost neoliberalnih ideja (Rovira Kaltwasser, 2010). Premda se politika nove latinskoameričke ljevice razlikuje od stare ljevičarske politike i

Novi radikali daleko su od radikala iz šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, te ne zagovaraju potpunu transformaciju društveno-ekonomskoga i političkog poretka

vladavine braće Castro, Salvadora Allendea ili sandinista, znanstvenici se ne mogu suglasiti o tome koliko vrsta novih ljevica postoji u suvremenoj Latinskoj Americi, pa obično razlikuju "dobru" i "lošu", socijaldemokratsku i populističku, te umjerenu i radikalnu ljevicu. Premda je teško povući razdjelnicu između pojedinih tipova nove ljevice i premda su često opravdane pojednostavnjene dihotomije,¹ u ovome članku koristit ću podjelu na umjerenu i radikalnu ljevicu. Umjerena ljevica poštuje ekonomska ograničenja i političku opoziciju, a probleme rješava pregovorima, a ne nametanjem. Nasuprot tome, radikalna ljevica dovodi u pitanje neoliberalizam i globalizaciju, a kako bi zadržala i ojačala mase sljedbenika, stalno se sukobljava s "neprijateljima" – političkim suparnicima, poduzetnicima i američkom vladom. Ipak, novi radikali daleko su od radikala iz šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, te ne zagovaraju potpunu transformaciju društveno-ekonomskoga i političkog poretka, čak ni u Venezueli. Radikalnu ljevicu u Latinskoj Americi predstavlja Venezuela koja je uzor prema kojemu se ravnaju Chavezovi istomišljenici u drugim zemljama i koja pruža političku i financijsku pomoć Evu Moralesu u Boliviji, Rafaelu Correi u Ekvadoru i Danielu Ortegi u Nikaragvi. Ogladni primjeri umjerene ljevice bili su pak Čile do 2010, te Brazil i Urugvaj. Umjerena i radikalna ljevica ne predstavljaju samo konceptijske konstrukcije, nego u međunarodnoj zajednici djeluju kao saveznici. Cilj je obje nove ljevice da deliberativnom političkom akcijom postigne egalitarističku transformaciju, pritom se oslanjajući na državu kao glavni instrument preoblikovanja privrede i društva. Pitanje je, međutim, kako to postići – realizmom ili voluntarističkim aktivizmom? Dok radikalna ljevica odbacuje neoliberalizam i ograničenja ekonomske globalizacije, te svoj cilj postiže političkim reformama koje jačaju participatorne odlike većinske demokracije, umjerena ljevica dogovara reforme s domaćim i međunarodnim akterima postojećeg poretka (Weyland, 2010:2-5). Ostvarenje socijalne pravde i promicanje socijalne jednakosti uvijek su bili ključni ciljevi ljevice. I dok umjerena ljevica postupno smanjuje siromaštvo, radikalna ljevica stvara socijalne

programe jeftine nabave hrane, socijalne pomoći i brojnih besplatnih socijalnih usluga. Radikalni ljevičari više ne prakticiraju masivne eksproprijacije domaćih poduzetnika nego svoje projekte financiraju visokom cijenom sirovina na međunarodnom tržištu i porezima nametnima stranim tvrtkama. Iznimka su bile zemljišne reforme provedene u Venezueli i Boliviji. Za razliku od Venezuele koja je vrlo urbanizirano društvo te je podjela zemlje bila više simboličnog karaktera, premda je izazvala žestoko protivljenje opozicije, zemljišna reforma u ruralnoj Boliviji bila je nadasve značajna i prijeporna, budući se dijelila zemlja u istočnim nizinskim provincijama kojima vlada oporba. Radikalna ljevica također želi ojačati participatorne aspekte demokracije, učestalo raspisuje izbore, referendume i plebiscite, uvodi nove institucije kojima je svrha "konzultiranje s građanima", te prakticira opozive izabranih predstavnika i pisanje novih ustava. Time transformira predstavnički karakter demokracije, pozivajući se na suverenost naroda koji odbacuje sustav utoka i ravnoteže, te se stvara novi institucionalni okvir koji koncentriraju moć u rukama predsjednika koji je u izravnoj vezi s narodom. Očiti su porast zadovoljstva građana funkcioniranjem izravne demokracije, ali i smanjenje političkog pluralizma što produbljuje društvene polarizacije. Glavni razlog zbog kojega su neke lijeve vlade odabrale umjereni, a druge radikalni pravac jest to što su lijeve stranke, koalicije i vlade u Čileu (Partido Socialista), Brazilu (Partido dos Trabalhadores) i Urugvaju (Frente Amplio) oblikovane organizacijskim i institucionalnim ograničenjima. One su dio vrlo institucionaliziranoga stranačkog sustava i suraduju s opozicijom. Umjerena ljevica u Latinskoj Americi nastala je u procesu deradikalizacije lijevih stranaka i skretanja prema centru, prihvaćanja tržišnih reformi i urušavanja komunizma tijekom kasnih osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća. Socijalistička stranka Čilea, osnovana 1930, i Radnička stranka Brazila, osnovana 1980, nastale su mnogo prije nego Movimiento Quinta Republica (MVR) u Venezueli i Movimiento al Socialismo (MIR) u Boliviji koji su novijeg datuma i nisu organizacijski konsolidirani. Chavezov MVR i Moralesov MIR personalistički su pokreti nastali na ruševinama stranačkog sustava kao snage koje se protive ograničenjima neoliberalizma i predstavničke demokracije, te su u stalnom sukobu s opozicijom. Razlikuju se po tome što je Chavezov MVR tvorevina organizirana odozgo prema dolje (*top-down*), a Moralesov MIR nastao je mobilizacijom seljaka i pripadnika autohtonih naroda odozdo prema gore (*bottom-up*). Umjerena ljevica pojavila se u stabilnim i djelotvornim državama niskog stupnja korupcije i raznolike privrede. Nasuprot tome, radikalna ljevica došla je na vlast u državama s visokim stupnjem nestabilnosti, neefikasnosti i korupcije, koje su pak bogate izvorima nafte i zemnog plina. Iznimno je kritički orijentirana prema politici svojih prethodnika koje smatra odgovornim za sva zla što su pogodila njihove zemlje. Stoga misli da je koncentracija moći u njezinim rukama neophodna kako bi se provele ekonomske i socijalne reforme. Smatra da sve tri grane vlasti, državna birokracija i sve vladine institucije trebaju biti u rukama vladajućih kako opozicija ne bi mogla opstruirati njihove odluke. Jedan je od važnijih poteza radikalne ljevice promjena ustava u skladu s vlastitim interesima i preferencijama, što se dogodilo u Venezueli 1999. i Boliviji 2009, a kojom su dopušteni uzastopni reizbor predsjednika u Boliviji i neograni-

čeni reizbor u Venezueli, te konstantno raspisivanje izbora i referenduma. Ona je neprijateljski raspoložena prema opoziciji, nameće joj odluke, optužuje je za kriminalne radnje, tjera u egzil, pri čemu se zbog toga često sukobljava i s medijima. (Weyland, 2010.:3-25) Premda su novi socijalni programi Chavezove vlade imali uspjeha, hegemonističke tendencije čavizma i marginalizacija opozicije doveli su Venezuelu u poluautoritarno stanje.

Radikalni ljevičari u predsjedničkim palačama: Chavez, Morales, Correa, Ortega

Chavezova bolivarijanska revolucija uvela je veća ograničenja i prepreke u djelovanju opozicije, manju razvidnost u radu vlade i veću koncentraciju moći u izvršnoj vlasti. No ekonomska politika nije donijela ništa novo te više predstavlja povratak na nacionalistički model razvojnoga državnog intervencionizma iz sedamdesetih godina 20. stoljeća nego što nudi model socijalizma za 21. stoljeće. Prema uzoru na Chaveza, i Moralesova vlada je provela značajne socijalno-ekonomske promjene, no pritom je politički polarizirala zemlju i dovela je na rub izbijanja ozbiljnih društvenih sukoba. Kad je došao na vlast, Morales je nacionalizirao proizvodnju plina. Prihodi države znatno su porasli što je omogućilo ekspanziju javnih investicija. Prošireni su uvjetovani i neuvjetovani programi transfera za starije građane i djecu školske dobi. Kako bi prevladala politiku neoliberalizma i ojačala ulogu države, Moralesova vlada oslanja se na uglavnom na novootkriveno plinsko bogatstvo. Time se, međutim, vraća razvojnoj koncepciji prošlosti, jer politiku ponovno zasniva na prihodima dobivenim izvozom jednog proizvoda.

**Radikalna ljevica želi ojačati
participatorne aspekte demokracije,
učestalo raspisuje izbore,
referendume i plebiscite, uvodi
nove institucije kojima je svrha
"konzultiranje s građanima",
te prakticira opozive izabranih
predstavnik i pisanje novih ustava**

Radikalnu ekonomsku i političku strategiju prema uzoru na Chaveza 2007. prihvatio je i predsjednik Ekvadora Rafael Correa. Koncentrirao je moć u svojim rukama, optuživao opoziciju i medije za opstrukciju, te koristio socijalnu mobilizaciju kako bi zastrašio protivnike. Correa je, kao i Chavez i Morales, proveo institucionalne reforme. Prvo je sazvao Ustavotvornu skupštinu, te osmislio novi ustav koji je na referendumu 2008. potvrdila većina birača. Njime se omogućuje uzastopni reizbor predsjednika, te mu se daju velike ovlasti tako da može raspustiti Kongres i ograničavati slobodu medija, ukinuti samostalnost središnje banke, a državi se osigurava veća kontrola nad strateškim privrednim sektorima kao što su to nafta, rudarstvo, broj 6 - lipanj 2011.

telekomunikacije i vodoprivreda. Correa je povećao državni intervencionizam u privredi, osobito u naftnoj industriji, prisilio je strane tvrtke da sklope nove ugovore čime je znatno povećao državne prihode od nafte (Madrid, Hunter i Weyland, 2010:168) Stoga je Correina vlada mogla povećati izdvajanje sredstava za socijalne programe. Radikalna ljevica promijenila je i međunarodnu ekonomsku politiku Ekvadora glede stranih dugova prijeteci da će obustaviti njihovu otplatu. Politika je bila vrlo uspješna jer je u strahu da će vlada prijetnje i ostvariti Ekvador uspio otplatiti neke kredite po znatno sniženim iznosima tako da je platio samo 40 posto od stvarnih dugovanja. Correa je odbacio sporazum o slobodnoj trgovini sa SAD-om. U ljeto 2009. Ekvador je postao član Chavezove ALBA-e, organizacije čiji su članovi sve latinskoameričke države kojima vlada radikalna ljevica.² Correina politika imala je pozitivne, ali i negativne rezultate kao što su polarizacija društva, smanjena horizontalna odgovornost, ugrožena sloboda medija i sloboda govora. Pozitivno je pak to je što je karizmatični vođa uspio mobilizirati siromašne slojeve društva koji su dotad bili isključeni iz politike. Correa je relativno popularan, a građani su zadovoljniji načinom na koji demokracija funkcionira u Ekvadoru nego što su bili prije nekoliko godina.

Administracija Daniela Ortege došla je na vlast početkom 2007. i prihvatila je politiku i politički stil radikalne ljevice. Premda do sada nije izvršio ključne institucionalne reforme, Ortega je centralizirao moć u svojim rukama, a Ustavni sud mu je krajem 2009. omogućio još jedan uzastopni mandat. Ortegina socijalna politika u skladu je s politikom radikalne ljevice. Ukinuo je školarine, uz pomoć Kube izradio je programe iskorjenjivanja nepismenosti, proširio je poljoprivredne kooperative, a uz pomoć Venezuele stvorio je program borbe protiv siromaštva. Proširio je političku participaciju siromašnih građana tako što je osnovao vijeća građana koja nadgledaju socijalne programe i raspodjelu vladine pomoći na lokalnim razinama, ali kritičari optužuju vijeća da ne djeluju dovoljno transparentno. No Ortegina ekonomska politika nije radikalna nego umjerena. Premda je vladina retorika protukapitalistička, Nikaragva je otvorena stranoj trgovini i investicijama. Potpisala je i sporazum o slobodnoj trgovini sa SAD-om i državama Srednje Amerike, uključujući i Dominikansku Republiku. Ortega je potpisao sporazum i s MMF-om i prihvatio njihove uvjete štednje. Istodobno je sklopio ekonomski savez s Venezuelom i učlanio Nikaragvu u ALBA-u. Vlada učestalo optužuje kritičare i mobilizira svoje sljedbenike. Premda su građani Nikaragve zadovoljniji funkcioniranjem demokracije nego što su to bili u prethodnom razdoblju, i to zadovoljstvo i Ortegina popularnost zaostaju za zadovoljstvom i popularnošću Chaveza, Moralesa i Correea.

Argentina kao poseban slučaj

I dok je navedene vlade razmjerno jednostavno svrstati u umjerenu ili radikalnu ljevicu, slučaj Argentine mnogo je teži. Dok je jedni svrstavaju u tabor radikala, drugi u tabor umjerenih ljevice, treći smatraju da je politika bračnog para Kirchner-Fernandez negdje na sredini između ta dva tabora. Pritom treba napomenuti da je upitno pripadaju li oni uopće ljevici, s obzirom na to da dolaze iz peronističke stranke koja pripada

catch-all populističkom pokretu centra i desnog centra. Kako nema čist ideološki identitet, politika bračnog para Kirchner-Fernandez ima obilježja i umjerene i radikalne ljevice. Politički potezi u skladu su sa strategijom umjerene ljevice: očuvana je neovisnost sudstva, poštuju se građanska i politička prava, kao i slobode medija, premda ima pritužbi da se ona ograničuje. Obje vlade znale su koristiti socijalnu mobilizaciju kako bi se obračunale s opozicijom, ali nisu provele reforme koje bi im omogućile da koncentriraju svu vlast. Ipak, kritičari ih optužuju da su koncentrirali svu ili makar preveliku moć u svojim rukama i da su skloni korupciji. Ekonomska i socijalna politika bračnog para Kirchner-Fernandez bliža je politici radikalne nego umjerene ljevice. Država je u velikoj mjeri intervenirala u privredu, te kontrolira cijene izvoznih proizvoda, mesa, mlijeka, plina i struje za domaće tržište. Vlada je ponovno nacionalizirala neke tvrtke koje su devedesetih godina bile privatizirane, a osnovana je nova zrakoplovna i naftna tvrtka u državnom vlasništvu. Država je preuzela i privatne mirovinske fondove koji su osnovani 1994. Obje su administracije zahtijevale produljenje rokova za otplatu stranih dugovanja i smanjivanje iznosa dugova za 55 posto. Premda je politika bračnog para Kirchner-Fernandez imala pozitivnih rezultata, pojavljuju se i ozbiljni znakovi problema, te je zadovoljstvo građana funkcioniranjem demokracije znatno manje nego u prethodnom razdoblju.

Da bi se predvidjela budućnost radikalne ljevice u Latinskoj Americi ne treba kristalna kugla. Unatoč tome što je povećala politički utjecaj marginalnih društvenih skupina i poboljšala životni standard siromašnih građana, kao i stupanj zadovoljstva funkcioniranjem demokracije, ona je koncentriranjem moći u izvršnoj vlasti, to jest u rukama predsjednika države, i ignoriranjem opozicije produbila političku i socijalnu polarizaciju i povećala vjerojatnost izbijanja sukoba. Politika *hard-core* trolista radikalnih ljevičara, Chaveza, Corree i Moralesa, financira se prihodima koji potječu od visokih cijena nafte i plina na međunarodnom tržištu i nije dugoročno održiva. Smanjivanjem sredstava za financiranje socijalnih programa i izdašnih subvencija, kao i projekata izravne demokracije smanjivat će se i zadovoljstvo građana vladavinom radikalnih ljevičara, što bi rezultiralo jačanjem političkih opcija desnog centra.

Bilješke

- 1 Arson i Perales (2007) razlikuju četiri vrste ljevice na vlasti: 1. socijaldemokratsku – Čile, Urugvaj, Brazil; 2. lijeve vlade koje dolaze iz etabliranih populističkih stanaka – peronisti u Argentini; 3. populističku ljevicu čija se vlast temelji na novim

- političkim pokretima kojima upravlja karizmatični vođa – Venezuela; 4. lijeve pokrete u kojima postoji autonomna mobilizacija građana koja potječe odozdo – Bolivija. Rovira Kaltwasser (2010) razlikuje tri ljevice: 1. vlade lijevog centra koje teže liberalnoj demokraciji – Brazil, Urugvaj i Čile (2000-2010); populističku ljevicu koja teži radikalnoj demokraciji – Bolivija, Ekvador, Venezuela; 3. vlade koje provode mjere koje predstavljaju kombinaciju elemenata liberalne i radikalne demokracije – Argentina pod Kirchnerovima i Paragvaj pod Lugom.
- 2 ALBA (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*), osnovana je na prijedlog Huga Chaveza 2004. ALBA je međunarodna organizacija za suradnju koja se temelji na idejama socijalne, političke i ekonomske integracije država Latinske Amerike i Kariba. Članice su lijevo orijentirane države (vlade) regije. Potpisivanjem sporazuma između Venezuele i Kube, koji je trebao biti protuteža FTAA-u, u prosincu 2004. Chavez i Castro su dogovorili razmjenu medicinskih stručnjaka i nafte. ALBA-i se 2006. pridružila Bolivija na čelu s Evom Moralesom, 2007. Nikaragva na čelu s Danielom Ortegom, 2008. Honduras na čelu s Manuelom Zelayom (koji je 2009. izašao iz članstva), te 2009. Ekvador na čelu s Rafaelom Correom. Od malih karipskih država članice ALBA-e su Antigua i Barbuda, Dominika, te Sveti Vincent i Grenadini (Kos-Stanišić, 2010:64-65).

Literatura

- Castaneda, J. (2006). Latin America 's Turn Left. *Foreign Affairs*, br. 85.
- Hernandez, I. A "New Left" in Latin America? Or the Same Shades of Old Politics? www.global-politics.co.uk/issue6/hernandez/
- Kos-Stanišić, L. (2010). *Latinska Amerika i suvremeni svijet*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Schamis, H. (2006). A "Left Turn" in Latin America – Populism, socialism and democratic institutions. *Journal of Democracy*, br. 17.
- Las nuevas izquierda, entra dos frentes*. www.infolatam.com, objavljeno 4. siječnja 2011.
- Petras, J., Veltmeyer, H. (2009). *What's Left in Latin America? Regime Change in New Times*. Ashgate, Farnham, Burlington.
- Rovira Kaltwasser, C. (2010). Moving Beyond the Washington Consensus: The Resurgence of the Left in Latin America. *Internationale Politik und Gesellschaft*, br. 3.
- Arson, C., Perales, J. R. (ur.). (2007). *The "New Left" and Democratic Governance in Latin America*. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars. ■